

GLASBA

RADENCI 1965. Letošnji festival sodobne komorne glasbe v Slatini Radencih (24.—26. septembra) je bil tretji po vrsti. Njegova življenjska pot potemtakem dovoljuje širši pregled ter premislek o namenih, dosežkih in ciljnih. Za Slovence bi ne smelo biti brez teže, da je naša edina prireditelj, ki ji je skrb »resna« muzika, povrh celo sodobna. Pozornost, kakršno ji posvečamo, tega namreč ne dokazuje.

Programski načrt je v treh letih doživel nekaj sprememb, ker prvotna zamisel ni bila dovolj jasna ali vsaj dolgoročna. Ne gre za običajni vrstni red koncertov (dvakrat »klasiki sodobne glasbe«, enkrat »sodobna jugoslovanska glasba« in enkrat njeni klasiki), ki se je ustalil sčasoma, ter še nekaj zunanjih potez, ki jih je ostreje zarezala šele praksa. To so otroške bolezni festivalov: življenjsko pomembnejša in za smisel prireditve odločilna se mi zde druga vprašanja.

Začel bom tam, kjer sodim, da Radenci najbolj grešijo, pri »klasičnih sodobne jugoslovanske glasbe«. Pred tremi leti smo na njihovem koncertu poslušali Osterca, Kogoja in Slavenskega. Na naslednjem festivalu je Kogoj (očitno za vedno) izgubil svojo klasično veljavo ter izginil s sporedov. Med slabo organizirano, predvsem pa slabo vodeno tiskovno konferenco smo lani izvedeli, da ni doma iz okolice Radencev, kot se je to primerilo Ostercu in Slavenskemu, da torej v Pomurju nima domovinske pravice. Razlaga je osupljiva, zagotovo najbolj neprimerna, kratkovidna in občinska izmed vseh možnih. Dobesedno lahko pomeni komaj to, da naj festival, kjer bo Kogoj prišel do besede, organizira kdo drug — Gorica, Kanal, Trst? — posledice tako dosledne »logike« pa bi nas pripeljale še do večjih absurdov. Gre verjetno za nerazumevanje tega, kar je skladatelj storil za sodobno slovensko in jugoslovansko glasbo, za pomanjkljiv, predvsem pa nedomišljen odnos do njegovega dela, ki ga še danes (celo glasbeniki) bore malo poznamo. Težko bi našli narod, ki tako mačehovsko ravna s svojo dediščino kot mi. Poljakov nič ne moti, da je Chopin živel na Francoskem, in Varšavska jesen ni nič manj avantgardna, ko se skoraj sleherno leto spomni Karola Szymanowskega ter povabi obiskovalce v Żelazowo Wolo — mi pa se gremo »velikopotezno« kulturno politiko kjer bi morali varovati in negovati sleherni drobec, kaj šele Kogojevo zapuščino. Če je programska komisija festivala ne pozna dovolj, je to seveda njen greh, ne Kogojev. Genijev, kakršen je bil, se ne bi branile tudi mnogo bolj bogate kulture, kot je naša, in če tako početje mirno spremljamo že dve leti, ne da bi kogarkoli motilo, ne da bi se ob njem ustavilo eno samo pero, ki ga je sicer gola skrb za preteklost in prihodnost slovenske muzike, pomeni, da živimo nezdravo, površno in podegovanih zakladov nevredno življenje. Letos je minilo sedemdeset let, odkar se je rodil Osterc, toda minilo jih je natanko toliko tudi od Kogojevega rojstva. Pričakovali smo, da bo javnost, ki jo (kar je sicer prav) obveščamo o različnih obletnicah, dobila v roke vsaj skromen memento, kdo je bil ta mož in kaj je storil — pa ni nihče njegovih prijateljev, znancev, publicistov in urednikov ukrenil ničesar. Izjema je bil radijski program, izjema sta bila Prosvetni servis, ki je izdal zvezek njegovih samospelov, ter Društvo skladateljev, ki je pred kratkim dodalo antologiji Kogojevih del dva zvezka »Malenkosti«. Po revijah, časopisih, tednikih iščete zaman. Naj to pomeni, da Kogoj ni več kot eden mnogih? Ne, na srečo. Pomeni pa, da slovenska glasbena publicistika ne iz-

polnjuje svojih prvih dolžnosti, da torej ni, kar trdi, da je, in kar bi morala biti. — Spominjam se obljube, pravzaprav smernice, ki si jo je vodstvo izbralo (bilo je menda na prvem festivalu), da bodo v Radencih nastopali avstrijski, madžarski in jugoslovanski umetniki, se pravi najbližji sosede. Letos se je izkazalo, da tako ne gre in poslušali smo prvega gosta iz Italije. Potreba je terjala svoje. Zakaj ni ob Kogoju nikogar prešinilo, da bi bilo ne samo potrebno, ampak celo nujno popraviti grobo napako ter zabrisati sled, ki o programski zasnovi festivala ne pripoveduje nič dobrega? Ob letošnji obletnici bi bili lahko to storili brez težav. No, priložnost je zamujena, ostalo pa je neprijetno ostro vprašanje: kakšen je odnos programske komisije do naše glasbene preteklosti in kakšna je po njenem vloga festivala, ki ne raste z domačih tal. Ne po obliki ne po zmožnostih ali celo sredstvih Radenci ne morejo seči enakovredno v mednarodno areno, če bi namreč iskali svoj smisel v pregledu sodobne komorne glasbe po svetu. In navsezadnje: kaj nam je bolj potrebno in kaj je bolj naravno — spoštovati tuje, ne da bi poznali domače ali ceniti domače in ga primerjati s tujim?

Drugi bistveni problem festivala je njegov študijski del. Kako je zasnovan, vemo z lanske tiskovne konference; njegova dolžnost so pregledi jugoslovanske glasbe danes, orisi velikih skladateljev našega stoletja ter informacije o sodobni ustvarjalnosti drugod. Povejmo takoj, da izvedba teh zahtevnih nalog večidel ni rodila zrelih sadov. Vzrokov je verjetno več. Vsaj po prvem vtisu bi obiskovalec dejal, da se prireditelji z njimi ne ukvarjajo dovolj, da so zato (tudi po tehnični plati) premalo pripravljene. Lanski (sicer skromni) referat o »Jugoslovanski komorni glasbi 1962—64« ni premogel vseh del, ki bi jih bili morali slišati (ni bilo magnetofonskih posnetkov). Zdi se mi, da tudi ciklostiranih predavanj po prvem festivalu nismo več dobili v roke. To kajpak ni nujno, a skrb in podpora študijskemu delu prireditve vendarle dokazuje. — Vodstvo je očitno pozabilo dvoje. Prvič: tako pomemben (in potreben) del festivala se ne more razviti mimogrede, kakor bo kdo govoril in kar bo že rekel (»potem pa se bomo malo pogovorili«), ker to ni slaba tiskovna konferenca ... drugič pa: zdi se, da prirediteljem ni jasno, kaj pravzaprav naj bo ta študijski del, kje so meje med referati in informacijami, ter predvsem: kaj je vredno večje pozornosti — prigodniški (doslej bolj ali manj površni) pregledi, ki niso in ne morejo biti več kot obvestila (avtorjem na čast je treba priznati, da sami niso trdili nič drugega), ob njih nujno splošni, na biografije in priročnike vezani orisi posameznih skladateljev, ali pa »govorna polovica« festivala, ki bo zares potrebna in predvsem značilno slovenska. Prepričan sem, da bi se morala ukvarjati s koreninami naše sodobne glasbe in, kolikor je mogoče (pa dobro pripravljeno), tudi z njeno današnjo podobo, bojim pa se, da letošnje spominske razstave o Ostercu in Slavenskem ne smemo šteti za pričetek. Kaj ni žalostno, da se lastni preteklosti posvečamo tako mimogrede, prigodno in površno celo v Radencih? Referatov o velikih skladateljih bi ne bilo, ko bi ne imeli na voljo knjig o njihovem delu in življenju, ko bi ne imeli natisnjenega njihovega opusa, mi pa čakamo, ko bi lahko kaj storili! Namen festivala seveda ni tiskanje Osterca in Kogoja — s tem se ukvarjata Društvo slovenskih skladateljev in Prosvetni servis, pa bi se morali tudi Akademija znanosti in umetnosti ter Državna založba — toda tak, kakršen je, in z motom, ki si ga je izbral, bi lahko mnogo storil za raziskavo, predvsem pa za popularizacijo Kogoja, Osterca in Slavenskega. Ne vem, čemu se tega brani: ne samo za tujce, tudi za domačine bi bilo zanimivo

(še koristno včasih), spoznati поблиže katerega teh naših klasikov. Ciklostili predavanj in analiz bi bili doma, zlasti pa na tujem mnogo bolj koristni kot bežni »pregledi«. Ne odklanjam jih, ne vidim pa v njih najvažnejše naloge. Vsi vemo, da so pretežni del radenskega občinstva glasbeniki, ki na območju lastne republike poznajo razmere in razvoj. Povrhu tega festival tako v prizadevanja Jugoslovanske glasbene tribune v Opatiji, kar sicer ni škoda, pomeni pa nepotrebno cepljenje sil. Seveda je prav, če obiskovalcem povemo, kar se dogaja v slovenski in jugoslovanski komorni glasbi, vendar ne pozabimo, da se v letu dni (ob bienalu in tribuni, ki sta tujcem zanimivejša ali vsaj bolj dosegljiva) le redko pripeti kaj bistveno novega in da je tujih gostov v Radencih zelo zelo malo.

Letos je festival posvetil svoj študijski del Ostercu in Slavenskemu. Razstava in komentarja k njej sta bila pripravljena z navdušenjem, vendar različno: Osterčev del je bil zanimiv v eksponatih, Slavenskega nam je njegov muzej v Čakovcu (kateri naših skladateljev ima svoj kotiček v muzeju?) prikazal bolj gostobesedno, z nepotrebnim ponavljanjem. Spremna beseda Danila Pokorna (Osterc) se je prilagodila razstavljenemu gradivu, prof. Pavle Stefanović (Slavenski) pa je segel mimo razstave, a zato globoko. Lotil se je vprašanj, ki se jih pri nas (z izjemo Lipovškovega članka v 8—9 št. Sodobnosti) še nismo lotili ne ob Ostercu ne ob Kogoju, kaj šele ob njunih sopotnikih med obema vojnama. In tu se je pokazalo, kaj vse bi festival lahko storil. Z izredno jasno mislijo, popolno vednostjo o delu ter njegovih umetniških, estetskih in kompozicijskih problemih, je Stefanović razgrnil pred nas nasprotja Slavenskega ustvarjalca ter nasprotja v nazorih o njem. Njegov esej je bil vrh letošnjih Radencev, od Slovencev pa je terjal resne odgovore: kdaj bomo tako pisali o Kogoju in Ostercu, kdaj se bomo lotili dela, ki ga terjata njuni (pa ne samo njuni) zapuščini, kdaj dobili analize skladb, ki nam bodo pomagale do zaokroženih umetniških profilov. Brez njih je želja, da bi ju predstavili svetu kot zaslužita, jalova. — Se je programsko vodstvo zavedelo teh vprašanj?

Zapisal sem že, da je bila novost letošnjih Radencev krstna izvedba treh novih del. Še lani je bilo mnenje, naj festival ne eksperimentira in se ne vdaja tveganemu predstavljanju novih partitur, ne samo moto skoraj vseh pogovorov, temveč tudi poluradno sporočena odločitev v nepotrebno in nerazumno temo zavite programske komisije. Misel ni bila posebno modra, zakaj koncert »sodobne jugoslovanske komorne glasbe« pred radenskim občinstvom nima pravega raison d'être, če samo resumira dogodke in se namenoma izogiba nepreizkušenemu. »Grožnja«, da lahko taka pot zavede kdaj tudi v slepo ulico, si mora naložiti na pleča sleherni festival: vsakdanji svet muzike ni matematična operacija brez neznank. — Letošnje premiere sicer niso razburile duhov, nobena pa ni izzvenela v prazno ali ponudila poslušavcem golo kompozicijsko ogrodje. Najbolj na izročilo vezan, vendar iskren, jasen v namenu in premišljen, je bil Kaličičev samospev za tenor in komorni ansambel »Ciklame«. Miniatura je pokazala skladatelja Koncerta za klavir in orkester, ki sicer ne odklanja novosti, a se jim ne pridružuje kot terja moda, z manj znane, lirične strani; njegova nrav je težka, zapredena vase in v svoje iskanje, »nepoljudna« in zato na pogled nekoliko nedostopna. — Izmed hrvaških skladateljev je ansambel »Slavko Osterc« predstavil Natka Devčića. »Odsevi« so po »Osmih minutah za trinajsterico« (zagrebški bienale) prijetno presenetili. Misel je sproščena in logična kljub moderni fakturi, bogate arabeske rastejo iz kompozicijskega po-

stopka, vendar izpovedno niso naključje ter pritegnejo s svojo pisano tkanino kot celota. Med njimi in znano »Istrsko suito« je dolga vendar nujna pot klesanja lastnega izraza, po kateri Devčić ni hitel a tudi nikoli ničesar storil zoper samega sebe. — Tretja premiera letošnjih Radencev je bil Merkujev Divertimento, op. 42, šest pesmi na besedila Marka Kravosa za tenor in komorni ansambel. Že v komentarju (ki ni vselej sprejemljiv in ga ni nihče podpisal, očitno pa ni delo ene roke) skladatelj priznava, da ga ni treba jemati preveč »zares«, da je ta venček »sproščenih, neproblematičnih skladbic« nastal mimogrede in je njegova glasbena govorica bolj »takšna in drugačna«. O iskrenosti njegovih besed nas je prepričala izvedba. Divertimento je oddih in prijetno spoznanje, da še žive glasbeniki, ki znajo komponirati za zabavo (lastno in tujo), ki jim ni pod častjo priznati, kaj ponujajo in jih ni sram, ker niso z novim delom odkrili nič pretresljivo novega, nobene kompozicijske umetnije in nobene enkratne misli o usodi človeštva. Spomnil sem se ob njem nekaterih pesmi Musorgskega, njihove iskribe zbadljivosti, duhovitosti, vsakdanjosti in celo muzikalne povprečnosti, ki jo toliko današnjih skladateljev zavija v meglo slabo premlelih fraz. Divertimento je namreč muzikalno povprečen, ponekod tudi površen, in njegov namen je nekoliko poenostavljena ilustracija izbranih verzov, ti pa so dovolj duhoviti in je v njih vedno kanec grenkobe, ki pritegne prav v obliki, kakršno je izbral Merku. Primerjava z Microsongi, ki sem jo bral tiste dni, je zato nespretna in hudo nedomišljena. Pri Srebotnjaku je namreč prva muzika in trdna kompozicijska gradnja, polna drobcev, ki jih ne smemo prezreti, pri Merkuju je v ospredju besedilo, pomembnejše, ponekod tudi vrednejše, nefragmentarno in poslušalcu bližje.

Se dve deli moramo prišteti med premiere letošnjih Radencev: Osterčev Koncert za violino, violo, violončelo in klavir ter Šivičeve »Interpunkcije«. Koncert so doslej izvedli le enkrat (na radiu) in je torej svoj prvi krst doživel šele zdaj, po 56. letih. Nastal je v skladateljevem »neoklasicističnem razdobju« in gotovo ni eno njegovih najboljših del, čeprav so, zlasti v Passacaglii, mesta, ki zaslužijo pozornost. Prav je, da smo ga slišali. — Šivičeve »Interpunkcije« za klavir, klarinet in ksilofon so krstili pred nekaj meseci v Bratislavi. Pričakovali smo jih z zanimanjem: skladatelj je pred dvema letoma presenetil z »Alternacijami« in letos z »Zaklinjanji« navdušil. To dragoceno, zrelo delo, preprosto v prijemih, jasno v izrazu, izklesano iz enega in bogate vsebine kot malokatero, je pač obetalo korak naprej tudi na območju, ki je bilo Šivicu že od nekdaj najbližje, v komorni muziki. Kompozicijsko-tehnično so »Interpunkcije« najdelj od Osterčeve šole, ki jo čutimo v »Alternacijah« in celo »Zaklinjanjih«. Odrekaajo se neoklasicističnim potezam in večini značilnih postopkov skladateljev-pianistov, ki jim klavir še ni zvočno izrabljen, torej kompozicijsko nezanimiv instrument, vsebinsko pa so popolno nasprotje »Zaklinjanj«. V tisti del Šivičevega izpovednega sveta sodijo, kjer je nastala vrsta mladinskih skladbic ter del za mladino in kjer se nepomembne vsakdanjosti spletajo v zgodbe, kakršnih je poln nasmejani, hudomušni in pravljичni svet otroške fantazije. Za osnovo so jim literarni znaki — klicaj, vprašaj, pomišljaj, narekovaj, pika — in ves čas so me živo spominjale »Bodice« pa imenitnega portreta »Monsieur ‚Solfasi‘ pathétique et Madame ‚Dolare‘ capricieuse«.

Mimo premier smo na letošnjem festivalu slišali še Malčeve »Miniature za Lewisa Carrolla« ter Ramovšev Apel za rog in komorni ansambel, klasike

sodobne glasbe pa so zastopali Webern (koncert v čast dvajsetletnice njegove smrti), Berg, Bartok in prvič Prokofjev pa Schönberg. Spored je bil v rokah violinista Franca Gullija, pianista Marijana Lipovška, hornista Jožeta Falouta, tenorista Mitje Gregorača ter ansamblov »Slavko Osterc«, Zagrebškega godalnega kvarteta in dunajske »die reihe« ...če naštejemo le tiste, ki sem si jih posebno zapomnil. — Najbolj so razočarali dunajski gostje. Morda smo pričakovali preveč spricho znanega imena, morda je zavela po dvorani katera tistih skrivnosti, ki nam tolikokrat, zaradi tako različnih vzrokov, pretrgajo nit in store, da se znajdemo med steklenimi zidovi, skozi katere vidimo le še gole obrise muzike. Naj so bili vzroki kakršnikoli: Webern to popoldne, na zadnjem koncertu, skorajda ni spregovoril, in to je bilo napak. Napak predvsem v ansamblu, ki se je oprijemal le zunanosti njegovih misli, ne da bi vsaj enkrat začutili intenziteto slehernega znamenja, s katerim se skladatelj razkrije. Schönbergova Serenada, op. 24 je ob zaključku sicer nekoliko popravila vtis, a ne dovolj, da bi lahko »die reihe« priznali kaj več kot pravilno preigravanje. — Vse drugače je stopil pred občinstvo »Slavko Osterc«. Ne samo na koncerte sodobne jugoslovanske komorne glasbe, ki mu je vdihnil nemirno pričakovanje in prizadetost, tudi ob Osterčevem Koncertu za violino in sedem instrumentov ter Bergovem Adagiu za violino in 13 pihal (čeprav je bil nekoliko pretežek zalogaj), je dokazal, da mu je sodobna muzika blizu zaradi muzike. »Osterc« je zrasel v ansambel, ki se nam ga ni treba sramovati, tudi v primerjavi z razkričanimi, a zato ne toliko boljšimi tujimi sestavi ne. Krst Merkujevega Divertimenta ter Devčičevih »Odsevov«, Malčeve »Miniature«, zlasti pa odlična izvedba Ramovševega Apela, s katero je Jože Falout dobesedno pretresel, so pokazali njegovo pravo vrednost; ta je brez dvoma predvsem zasluga Iva Petrića. — Manj sreče je imel letos Zagrebški godalni kvartet, ki je z mezzosopranistko Evo Novšakovo sicer izvrstno predstavil Slavenskega »Pjesme moje majke« (njihovo izvedbo lahko primerjamo z Jugoslovansko suito, kakor jo je zaigral Marijan Lipovšek), a se ni in ni mogel razživeti v Bartokovem Kvartetu, op. 17. — Mnogo bolj je isti večer navdušil Franco Gulli, violinist, ki ga z odra Slovenske filharmonije poznamo kot odličnega virtuoza: Prokofjeva in Berga je igral s pristnim italijanskim temperamentom, vendar izredno kontrolirano, s tenkim posluhom za obliko in veliko intenziteto, ki je našla različnima avtorjema stilno dognan in čist izraz. Škoda, da mu spremljevalka Enrica Cavallo-Gulli v 1. sonati Prokofjeva ni mogla slediti.

Zavedam se, da mi bo marsikdo očital pretiravanje, kakršnega festival v Radencih ne zasluži. Res je: prireja in podpira ga zdravilišče, delovna organizacija torej, ki bi ji bila lahko sodobna muzika deveta skrb. Ob tem edinstvenem, spoštovanju vrednem pogumu sredi našega, v denar zagledanega in z nedoraslimi, nestrokovnimi, predvsem pa nekulturnimi »posegi« v kulturo preplavljenega sveta, je marsikaj zelo lahko razložiti s kritikantstvom in slabimi nameni. Pa ni tako. Zavest in požrtvovalnost je treba ceniti drugače: festival se lahko oddolži zdravilišču le s preiščeno, iz zdrave kulturne zavesti, iz spoštovanja preteklosti in priznanja sedanosti rojeno programsko politiko. Samo tako bo postal več, kot mu je uspelo doslej, samo tako bo segel v sredo dogodkov in našel svoj namen. Prepričan sem, da mu ga ne more zagotoviti ne proklamirani srednjeevropski okvir ne kulturno srečanje Avstrije, Madžarske (Italije?) in Jugoslavije ne varno zavetje priznanih sodobnih del.

Vse to lahko pomaga, toda bistvo, misel, ki ga opravičuje, si mora poiskati na domačih tleh. Ni nam treba skrivati ne prednikov ne sodobne muzike: le festival, ki bo zrasel iz takih korenin, ne more zgrešiti cilja. Nič zato, če je kratek, ni sramota, ker je skromen — pripravljen pa mora biti do zadnjih podrobnosti. Zato sem napisal te vrstice.

Borut Loparnik

KOMENTARJI IN GLOSE

KRIZA TRETJEGA SVETA. »Ne moremo govoriti o afroazijski solidarnosti, če ni polne solidarnosti v Aziji in Afriki«, je ondan dejal predsednik Malavija, ene izmed afriških držav.

Aprila 1955 je bila v Bandungu na Javi konferenca azijskih in afriških dežel. To je bila velika manifestacija solidarnosti dveh celin. Azija in Afrika sta jedro novega, velikega tretjega sveta, so poudarjali vsi. Besede blok so se izogibali.

Težišče sveta se je definitivno premaknilo iz Evrope. Na prostranstvih Azije in Afrike živi 60 % vsega prebivalstva. Vzhod in Zahod ne bosta edina odločala o usodi sveta. »Če se sporazumeta Kitajska in Indija, bo mir v Aziji in na vsej zemeljski obli«, sta govorila Ču En Laj in Nehru.

Tretji svet je nova kvaliteta v svetovni zgodovini. Azija in Afrika nista več objekt svetovne zgodovine, postali sta subjekt, so pisali v novih prestolnicah. Živimo v najbolj revolucionarni fazi človeštva, od Atlantika do Pacifika se majejo temelji starega sveta, karta sveta se spreminja pred našimi očmi.

Deset let po bandunški konferenci je očito, da so bile to le trenutne iluzije, velika pričakovanja se niso izpolnila. Razglasitev neodvisnosti je bila samo deklarativna, samo začetek novega, morda še bolj kompliciranega in zahtevnega razvoja. Od formalne razglasitve neodvisnosti do dejanske je dolga pot.

Velika Britanija je imela svojo industrijsko revolucijo, Amerika tudi. Dobro je znano, kakšne žrtve je zahtevala. Kdor prebira Engelsa, ve, kako je bilo v Angliji pred dobrimi sto leti. Po združitvi nemških dežel se je začela nemška industrijska revolucija. Japonska je zdaj sredi nove industrijske revolucije, pripravlja se drugi japonski čudež.

Mlade države Azije in Afrike morajo v eni sami generaciji izvesti dve revoluciji: industrijsko in družbeno. Za prvo so potrebovali na Zahodu sto let. Anglija jo je uresničila na račun svojih kolonij, Amerika s pomočjo nove delovne sile iz Evrope.

Azijske in afriške dežele imajo svoje specifične probleme. Njihov skupni imenovalec je, da so mlade in nerazvite in da so bile dolga stoletja pod evropskimi gospodarji.

Azija nima skupnega medija, kot ga je imela in ga še ima Evropa. Isto oziroma še bolj velja to za Afriko. Azija ni imela svoje latinščine, francoščine, azijski delegati morajo govoriti med seboj angleško, če se hočejo sporazumeti.

Evropa je bila praktično dva tisoč let pod vplivom krščanstva, v Aziji so tri velike religije: islam, hinduizem in budizem.

Evropska trgovina je cvetela že v srednjem veku, dežele Italije so imele vedno živahne stike z deželami ob Renu in Severnem morju. Alpe niso bile nikoli nepremagljiva ovira. Alpe niso Himalaja, so samo klimatska ločnica. Evropa